

УДК 35-027.21/.22

Бутирська Тетяна Олександрівна

професор кафедри публічного управління та адміністрування
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу,
доктор наук з державного управління, доцент

ТРАНСЦЕНДЕНТАЛЬНІ ТА АКЦИДЕНТАЛЬНІ НАЧАЛА ДЕРЖАВИ

***Анотація.** У статті обґрунтовується, що держава містить у собі два начала – трансцендентальне й акцидентальне. При цьому з пріоритетності першого зовсім не впливає потреба позбавлення від другого. Більше того, ці начала існують у тісному зв'язку один з одним і містяться не тільки в державі, але й у її базисних формотворчих чинниках, таких як справедливість, благо. Доведено, що пізнання трансцендентальних начал держави становить собою фундаментальну проблему, для вирішення якої слід спиратися на філософську спадщину, зокрема на вчення І. Канта про інтелектуальне споглядання і трансцендентальну рефлексію, а також на концепцію встановленої гармонії Г.В. Лейбніца. Зрештою, зроблено висновок про те, що регулювання рівня свободи в державі встановлює певне співвідношення між її трансцендентальними і акцидентальними началами. Однак саме питання визначення відповідного рівня свободи в державі залишається відкритим і є предметом дальших досліджень.*

***Ключові слова:** держава, начало, трансцендентальне, акцидентальне, споглядання, рефлексія, тектоніка, адаптивність, свобода.*

Бутырская Т.А. Трансцендентальные и акцидентальные начала государства

***Аннотация.** В статье обосновано, что государство содержит в себе два начала – трансцендентальное и акцидентальное. При этом из приоритетности первого вовсе не следует необходимость избавления от второго. Более того, эти начала существуют в тесной связи друг с другом и содержатся не только в государстве, но и в его базисных формообразующих факторах, таких как справедливость, благо. Показано, что познание трансцендентальных начал государства представляет собой фундаментальную проблему, для решения которой следует опереться на философское наследие, в частности на учение И. Канта об интеллектуальном созерцании и трансцендентальной рефлексии, а также на концепцию предустановленной гармонии Г.-В. Лейбница. В итоге сделан вывод о том, что регулирование уровня свободы в государстве устанавливает определенное соотношение между его трансцендентальными и акцидентальными началами. Однако сам вопрос определения необходимого уровня свободы в государстве остается открытым и является предметом дальнейших исследований.*

***Ключевые слова:** государство, начало, трансцендентальное, акцидентальное, созерцание, рефлексия, тектоника, адаптивность, свобода.*

Butyrskaya T.A. Transcendental and accidental beginnings of the state

***Annotation.** The existence of transcendental and accidental bases of a state is grounded in the article. Herewith, the priority of the first basis doesn't mean the necessity of liquidation of the second ones. Moreover, these bases are in close relation with each other and can be found not only in a state, but in its basic form making factors, such as justice, goodness. It's shown that learning the transcendental basis of a state is the fundamental*

problem, which can be solved through using philosophical heritage, in particular, the doctrine of Kant about intellectual contemplation and transcendental reflection, also the concept of preset harmony by Leibnitz. Ultimately, it's made the conclusion, that regulating the level of freedom in a state sets a certain ratio between its transcendental and accidental bases. However, the issue on determining the necessary level of freedom in a state remains unsolved and it is the topic for further investigation.

Key words: a state, basis, transcendental, accidental, contemplation, reflection, tectonics, adoption, freedom.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Держава належить до найбільш складних сутностей, що відрізняються багатосторонністю й різноманітністю своїх проявів. Це значно ускладнює пізнання сутності держави як такої. При цьому, як і в усякій сутності вищого порядку, у державі виявляються ті начала, з приводу відносин яких між собою досі не поставлено крапку в дискусіях філософів. Тут ідеться про такі фундаментальні категорії, як випадковість і потреба, можливість і причинна зумовленість, апіорність й емпірика.

Згідно з філософськими вченнями про державу щодо держави найбільшу значущість мають апіорні, вічні (трансцендентальні) начала, такі як благо, справедливість і т. ін. У той же час важливими для існування держави є випадкові начала, які є предметом емпіричних досліджень умонастроїв у суспільстві, взаємовідносин індивідів, їх груп і т. ін., що користуються попитом у політиці й соціології. Незважаючи на виняткову важливість зазначених начал держави, їх взаємовідносини між собою досі не з'ясовано. Крім того, поки що існують дві альтернативні погляди на походження держави як явища буття. Згідно з одним із них держава є природним явищем, а відповідно до іншого – штучним витвором людської діяльності. При цьому апіорні начала держави співвідносяться з природним поглядом, а випадкові – зі штучним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень і публікацій свідчить, що на різних етапах дослідженню проблем, пов'язаних з державою, державним управлінням, присвячено роботи зарубіжних і вітчизняних учених В. Авер'янова, Г. Атаманчука,

О. Баумгартена, В. Бондаренка, Ф. Броделя, О. Герцена, Н. Глазунової, М. Вебера, Б. Кістяківського, В. Князева, В. Козбаненка, М. Кузанського, В. Лугового, М. Монтеня, Н. Нижник, А. Пойченка, В. Ребкала, С. Серьогіна, Г. Спенсера, Ю. Сурміна, Е. Тоффлера, Ф. Фукуями, С. Хантингтона, Ф. Енгельса, О. Якубовського та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.

Однак, незважаючи на те, що вітчизняними та зарубіжними вченими напрацьовано вагомий доробок з проблем державного управління, подано різноманітні підходи до предмета і призначення держави, ще належно не відбито питання, пов'язані з визначенням трансцендентальних і акцидентальних начал держави, розкриттям їх змісту, їх співвідношенням між собою в державі.

Формулювання цілей статті. Виходячи з цього, метою нашого дослідження є визначення трансцендентальних і акцидентальних начал держави, розкриття їх сутності та їх співвідношення між собою в державі.

Виклад основного матеріалу. Почнемо з розгляду проблематики пізнання трансцендентальних начал держави. Одним із найбільш відомих теоретиків держави є Аристотель. Так, він говорив, що «кожна держава – продукт природного виникнення» [1, с. 378]. Держава, – учить Аристотель, – належить до того, що існує природно. Отже, очевидно, держава існує за природою і за природою передує кожній людині [1, с. 378-379]. Твердження Аристотеля про те, що держава за своєю природою передує людині, є, по суті, визнанням трансцендентального начала держави.

Визнання первинності трансцендентального начала буття, а отже й держави, міститься і у Г.-В. Лейбніца. Так, у передмові до «Нових досліджень про людський розум» Лейбніц задається питанням про те, чи всі істини залежать від досвіду, тобто від індукції і прикладів, або ж є істини, що ґрунтуються на іншій основі. Справді, якщо деякі явища можна передбачити відповідно до всякого досвіду щодо них, то ясно, що ми

привносимо сюди щось від себе. Проте якими численними не були б приклади, що підтверджують яку-небудь загальну істину, їх недостатньо, щоб установити її загальну потребу, адже з того, що щось сталося, не означає, що воно завжди буде відбуватися таким же чином [2, с. 49]. Ці постулати повністю справедливі й застосовуються до держави, і трактувати їх у її контексті можна таким чином: не можна нескінченно використовувати одні й ті ж заходи або їх сукупність, що нехай навіть разово довели свою ефективність у державі; в істотно змінених обставинах й умовах, однак можуть призвести до негативного результату.

Лейбніц доходить висновку, що доказ істин можна отримати лише за допомогою внутрішніх принципів, названих вродженими. Щоправда, він застерігає від тієї думки, що вічні закони розуму можна прочитати в душі прямо, без всяких труднощів. Лейбніц ототожнює емпіриків із тваринами, оскільки вони керуються тільки прикладами і ніколи не доходять до утворення необхідних узагальнень. Він стверджує, що здатність тварин робити висновки є дещо нижча порівняно з людським розумом, оскільки, на його думку, емпірики, як і тварини, вважають, що те, що відбулося кілька разів у схожих обставинах, буде повторюватися завжди. Це переконання ігнорує те, що світ змінюється і змінюються обставини й умови [2, с. 50].

Щодо держави, ці міркування можна подати таким чином: опора лише на короткострокові тенденції розвитку, що задаються зовнішніми або внутрішніми подіями, має швидше емпіричний характер і не враховує довгострокові структурні зміни, що нагромаджуються. Ці зміни при подоланні певного критичного рівня можуть викликати таку різку зміну обставин і умов існування держави, що при збереженні орієнтації на короткострокові тенденції можуть призвести до її руйнування.

Правила, що не враховують змін обставин, Лейбніц називає ненадійними, і навпаки – ті, які не залежні від зміни обставин, називаються

надійними. Таким чином, надійні правила є, по суті, апріорними, оскільки не залежать від змін обставин, і, по суті, це є вищий ступінь істини. Лише розум здатен установити надійні правила та доповнити те, чого бракує правилам ненадійним, додаючи до них винятки, і віднайти, зрештою, достовірні зв'язки через необхідні висновки. Часто це дає можливість передбачити відому подію, не звертаючись до досвіду [2, с. 51]. Щодо держави як ненадійні правила можуть бути такі закони, що занадто жорстко задають рамки допустимих, дозволених дій, ігноруючи можливість зміни обставин, що склалися, або такі їх нюанси, які перетворюють закон із засобу підтримання порядку в державі на джерело потенційного невдоволення громадян, а отже, і нестабільності в суспільстві.

Найповніше сутність категорії «трансцендентальне» розкрито в І. Канта у вступі до трансцендентальної логіки [3, с. 90-98]. «Я називаю трансцендентальним, – пише Кант, – усяке пізнання, що займається не стільки предметами, скільки видами нашого пізнання предметів... оскільки це пізнання має бути можливим а пріорі» [3, с. 57]. Трансцендентальним, за Кантом, пізнанням сутності держави є досягнення розуміння можливостей утілення таких «вічних істин» і моральних принципів, як справедливість, порядок, благо, щастя.

Крім того, у вченого віднаходимо таке визначення терміна «трансцендентального знання»: трансцендентальним слід називати те апріорне знання, завдяки якому ми довідуємося, що ті чи інші уявлення, споглядання або поняття застосовуються і можуть існувати винятково апріорі, а також – як це можливо [4, с. 72]. Кант увів термін трансцендентальної логіки, під якою він мав на увазі оперування поняттями, що апріорі належать до предметів не як безпосереднє або чуттєве споглядання, а тільки як дія безпосереднього мислення. При цьому, на відміну від загальної логіки, трансцендентальна не розглядає належність предметів судження і розуму до емпіричних знань.

Слідуючи такій логіці, знання про природу справедливості, порядку, блага є апіорними і трансцендентальними. Установлення логічних взаємовідносин зазначених категорій між собою і становить трансцендентальний фундамент держави.

Розмежування трансцендентального й емпіричного знання в Канта відбите, зокрема, в розрізненні емпіричних і загальноновживаних («узурпованих») понять [4, с. 88]. Щодо емпіричних понять, завжди є досвід для доказу їх об'єктивної реальності. Щодо загальноновживаних понять, таких як істина, добро, благо, щастя, а також і держава, часто виникає питання, що вони означають. Відповідь на це питання складає чимало труднощів, оскільки ні виходячи з досвіду, ні виходячи з розуму, не можна навести ясного пояснення.

Слідуючи за Кантом, виявленню сутності загальноновживаних понять сприяє розмежування матерії для пізнання, що виходить з почуттів, і форми, для впорядкування матерії, а також опора на внутрішнє джерело безпосереднього споглядання і мислення [4, с. 89]. Ще Платон учив, що ідея, форма первинні щодо матерії. Це справедливо для будь-якої сутності, зокрема й щодо держави. При цьому як формотворчі чинники в державі саме й постають вищезгадані загальноновживані поняття, такі як справедливість, благо, щастя. При цьому специфікою пізнання цих понять є потреба абстрагуватися від чуттєвого їх сприйняття на рівні окремих індивідів чи їх окремих груп та перейти до їх безпосереднього споглядання, тобто уявного узагальнення на рівні держави.

Цих же позицій дотримується Г.В.Ф. Гегель, який у процесі пізнання також виокремлює ті самі два елементи, а саме: нескінченно різноманітний матеріал і впорядковувальну його форму [5, с. 152-153]. При цьому, за Гегелем, саме форма відповідальна за визначення того, що він називає загальністю і потребою. До того ж усезагальність і потреба в розумінні Гегеля – це і є загальноновживані поняття за Кантом, але термінологія Гегеля

цінна тим, що вона дає в своєму формулюванні вказівку на шлях пізнання. Під потребою Гегель має на увазі потребу зв'язку, а під загальністю – загальні відносини, при цьому вказує, що загальність і потреба не мають свого джерела в емпіричному як такому, і вони дані апріорі. Саме зв'язки і відносини дозволяють надати досвідному пізнанню об'єктивність і перейти від нього до синтетичних суджень апріорі. Очевидно, що в державі як такій необхідними є соціальні зв'язки, а вони є загальними щодо всіх соціальних груп і більшості індивідів. Саме усвідомлення, критичне осмислення цих зв'язків дозволяють піднятися від чуттєвого сприйняття категорій справедливості, блага, щастя на рівні окремих індивідів і їх окремих груп до їх узагальнення та синтетичного судження про них на рівні держави загалом.

Кант говорить, що багатоаспектний зміст уявлень може бути дано тільки в чуттєвому спогляданні, і форма його може апріорі полягати в нашій здатності представлення [4, с. 94]. При цьому зв'язок багатоманітного ніколи не може бути сприйнятий через почуття і не може міститися в безпосередній формі чуттєвого споглядання, оскільки зв'язок є актом спонтанності, здатності уявлення, що називається розумом. Тобто будь-який зв'язок є дія розуму, що позначається загальною назвою синтезу. Серед усіх уявлень зв'язок є єдине, що не дається об'єктом, а може бути створене лише самим суб'єктом, оскільки воно є актом його самодіяльності. Зв'язок є уявлення про синтетичну єдність багатоманітного. Щодо держави, наявність й усвідомлення цілісності соціальних зв'язків саме і є передумовою формування на рівні держави як цілого синтетичної єдності різноманітних індивідуальних уявлень про справедливість, благо, щастя.

Наприклад, Локк виокремлює природні і встановлені відносини, по-своєму зводячи в них єдність багатоманітного [6, с. 402]. Крім того, він

стверджує, що пізнання є сприйняття зв'язку і відповідності чи невідповідності будь-яких ідей [7, с. 3].

Синтез уявлень передбачає можливість осягнення їх різноманітного змісту в одній свідомості. Без синтезу неможливо пізнавати складний об'єкт (наприклад, державу), оскільки в понятті об'єкта об'єднано різноманітне, охоплюване спогляданням індивіда [4, с. 96, 97].

Незважаючи на те, що в дискусії між філософами про визнання природженості апріорних ідей узяв гору погляд Канта і Гегеля, усе ж деякі положення Локка, який відстоював протилежну думку, є дуже корисними в контексті нашого дослідження. Так, Локк стверджував, що ідеї, особливо що належать до принципів, не народжуються разом з дітьми [6, с. 135]. З цього твердження випливає, що будь-який індивід має розумово вирости і дозріти до розуміння апріорних ідей, і це дано далеко не кожному. Це особливо актуально в площині розуміння сутності держави, а також формуючих її етичний базис ідей справедливості, порядку, блага.

Щодо джерела пізнання, Кант поділяє об'єкти на два види – феномени і ноумени. Предмети, що мислить тільки розум, є умодосяжні об'єкти, названі ноуменами. У цьому разі феномени – це об'єкти чуттєвого споглядання [4, с. 176]. Древні вважали споглядання точкою відліку, невід'ємним базисом процесу пізнання, і цей погляд поділяється Кантом. Про це свідчить те, що через відсутність зв'язку зі спогляданням у ноумена Кант надає йому негативного сенсу [4, с. 177]. Тут доречно навести вислів Ф.Суареса про те, що реальна невигадувана й неуявна сутність здатна до існування сама по собі [8, с. 382]. Очевидно, що з приводу ноумена такого сказати не можна, адже він існує лише у сфері думки. За великим рахунком уявлення про ідеї справедливості, блага на рівні окремого індивіда можна віднести до ноуменів, тому що вони зароджуються в його свідомості поза прив'язкою до умов і обставин існування на рівні держави, які можуть докорінно суперечити їх приватним трактуванням.

Таким чином, Кант робить розрізнення між умодосяжними об'єктами як такими й апіорними судженнями. Справді, апіорність згідно з його поглядом передбачає вічну непорушність, раз і назавжди заданість. У той же час процес мислення, за Кантом, має випадковий, спонтанний характер [4, с. 95]. Тут створюється враження, що, надаючи номену негативного сенсу, філософ закриває шлях до трансцендентального знання. Тим не менше Кант зазначає, у якому разі номен може мати позитивний сенс: при допущенні особливого способу споглядання, яке він назвав інтелектуальним. Слід зазначити, що в цьому аспекті (зокрема) вчений виявив особливу проникливість.

Кант зазначає, що ототожнення всіх номенів з апіорними судженнями є небезпечною оманною, ілюзією, – насправді між ними існує значна відмінність. Справді, між уявленнями про справедливість, блага на рівні окремих індивідів і на рівні держави загалом об'єктивно і неминуче існує значна дистанція, що може бути подолана тільки з допомогою інтелектуального споглядання. Тільки в такому разі зникне негативний відтінок в ідеї справедливості, блага як номенів.

З приводу істинності умодосяжних об'єктів досить недвозначно висловився Дж. Локк. Так, він зазначає, що неясні вирази, навряд чи маючи якийсь сенс, будуть сприйняті за ясні докази в упереджених людей, які не дають собі звіту навіть подумати про те, що говорять самі [6, с. 99]. Крім того, Локк уводить поняття адекватних ідей. Згідно з ним це сутність ідей, що повністю представляють свої прообрази. Відповідно неадекватні ідеї є лише частковим або неповним представленням тих прообразів, до яких їх відносять [6, с. 428]. Очевидно, що в цьому ключі уявлення про ідеї справедливості, блага на рівні окремих індивідів будуть неадекватними через те, що вони є приватним, а тому неповним відбиттям прообразів цих ідей на рівні держави.

До того ж Локк стверджує, що помилкові судження відбуваються, зокрема, від неправильного з'єднання ідей [6, с. 451]. Так, частина ідей може мати природне співвідношення і зв'язок між собою, а іншу частину ідей, не сполучених від природи, розум утворює в собі або довільно, або випадково. При цьому призначення і перевага розуму полягає в тому, щоб простежити і підтримувати такі поєднання і співвідношення, які засновані у властивому їм бутті, абстрагуючись від схильностей, виховання, інтересів і т. ін. Щодо держави це означає, що при поєднанні, синтезі приватних уявлень про ідеї справедливості, блага, що мають бути на рівні окремих індивідів, настійно слід абстрагуватися від їх схильностей, виховання, інтересів.

Крім того, Локк визнає, що за значної різноманітності суперечливих традицій неможливо встановити, що є закон, а що – думка, що диктує природа, а що – вигода, у чому переконує розум, а у чому – політика [9, с. 12-13]. Адже оскільки традиції всюди настільки різні, настільки явно протилежні, і людські думки настільки явно суперечать одна одній, і не лише в різних народів, але і в одній і тій же державі досить важко вибрати з усього різноманіття рішень істинне. З цього випливає, що закон природи не може бути пізнаний шляхом традицій.

Ці твердження є яскравим доказом того, що умодосяжні об'єкти й апіорні судження – це не одне і те ж. Тільки інтелектуальне споглядання може відкрити справжній зв'язок умодосяжних об'єктів з апіорними судженнями.

Як і будь-яке споглядання, інтелектуальне споглядання так само підлягає рефлексії. Спеціально з цієї нагоди Кант вводить термін «трансцендентальна рефлексія» [4, с. 182]. Згідно з Кантом трансцендентальна рефлексія містить підстави можливості об'єктивного порівняння уявлень одне з одним і обов'язкове для всякого, хто бажає апіорі судити про речі. Кант розкриває трансцендентальну рефлексію

через трансцендентальну топіку, що включає такі протилежності: тотожність і розрізненість, згода і суперечність, внутрішнє і зовнішнє, матерія і форма [4, с. 182-183]. У той же час залишився нерозкритим сам процес здійснення інтелектуального споглядання і трансцендентальної рефлексії. На нашу думку, у такій якості постає система передвстановленої гармонії Г.-В. Лейбніца.

Полемізуючи з Локком у передмові до «Нових досвідів про людський розум», Лейбніц усе ж згоден з тим, що ідеї, які походять не з відчуття, беруть свій початок у рефлексії. При цьому вчений звертає увагу на те, що рефлексія є не що інше, як увага, спрямована на те, що вкладається в нас [2, с. 51]. На підставі цього він задається питанням: чи можна заперечувати, що в нашому дусі є багато вродженого, і що в нас є буття, єдність, субстанція, тривалість, зміна, діяльність як предмети наших інтелектуальних ідей. Пізніше Кант висловив подібні думки, визначивши їх як інтелектуальне споглядання [4, с. 177]. Лейбніц ж з цього приводу навів порівняння внутрішнього світу з брилою мармуру з прожилками, де прожилки є вродженими ідеями [2, с. 51].

Проте ці прожилки приховані в свідомості, і потрібні деякі передумови для їх прояву. Тут мається на увазі об'єктивна властивість людської пам'яті, згідно з якою набуті звички й нагомаджені враження не завжди усвідомлюються і не завжди рефлексуються індивідом, і момент усвідомлення їх здатен включити ці прожилки. У той же час цей момент усвідомлення може відбутися завдяки незначним зовнішнім приводам, які Лейбніц назвав дією малих, непомітних сприйнятів [2, с. 54-55].

Вищевикладене становить сутність своєрідного «моста», що з'єднує зовнішні і внутрішні процеси в свідомості індивіда. Душі сприймають зовнішні процеси через внутрішні, реагуючи на зовнішні речі через передвстановлену Богом гармонію – цього найпрекраснішого і гідного захоплення з усіх його творінь, згідно з яким кожна проста субстанція

через свою природу являє собою, так би мовити, концентрацію і живе дзеркало всього універсуму, що відбиває його відповідно до свого певного погляду [10, с. 490-491]. Описана концепція була названа Лейбніцем системою передвстановленої гармонії. На нашу думку, ця система ідеально підходить для опису процесу пізнання як ідей справедливості, блага як формотворчих чинників держави, так і сутності самої держави взагалі.

Після розгляду проблематики пізнання трансцендентальних начал держави перейдемо до викладу сутності її акцидентальних начал.

У філософській літературі зустрічаються схожі, але при цьому різні визначення терміна «акциденція», що відрізняються один від одного смисловими відтінками, деталізуючи сутність цього поняття. Нижче наведемо найбільш характерні визначення означеного терміна.

У буквальному перекладі з латини поняття «акциденція» (*accidentia*) означає випадок, випадковість, випадкове буття. Акциденція – філософське поняття, що означає випадковий вияв субстанції, неістотну властивість речі. За своєю природою акциденція не є частиною предмета, без нього не може існувати; предмет може втратити акциденцію без шкоди для свого існування [11, с. 25].

Акциденція також визначається як філософський термін, що означає несуттєву, мінливу, випадкову властивість, яка може бути випущеною без зміни сутності речі [12, с. 13].

На противагу сутнісного, природного, постійного в предметі або у визначенні речі акциденція являє собою випадкове, мінливе, несуттєве. Це філософська категорія, що означає те, що не має незалежного й самодостатнього існування, а існує тільки в іншій субстанції або іншій акциденції. Іншими словами, акциденція може змінюватися, зникати або з'являтися, у той час як субстанція залишається тією ж самою.

Як і більшість філософських термінів, термін «акциденція» вперше зустрічається в Античності. Так, цей філософський термін вживається

Аристотелем у «Фізиці» [13, с. 66], «Метафізиці» [14, с. 160], у трактаті «Про небо» [15, с. 372].

Згідно з Аристотелем, випадково (акцидентально) властивим називається те, що міститься в речі і може бути правильно сказано про неї, але не належить їй ні за потребою, ні в більшості випадків. Акцидентальне не визначається природою речі та її існуванням (появою) в певний момент і в певному місці, але викликається випадковою щодо речі причиною [14, с.153].

Аристотель виокремлює два основних значення вживання в філософії терміна «акциденція». У першому значенні термін позначає якість, що не є суттєвою для речі, те, що аж ніяк не завжди і не обов'язково належить їй. У другому значенні термін вживається на позначення того, що належить речі, але не входить у її сутність [14, с. 153-154].

Боецій у «Коментарях до Порфірія» пов'язує акциденцію з привхідними ознаками (*accidens*), зазначаючи, що ознака, яка привходить, позначає зовнішню щодо субстанції природу, і присутня й відсутня без знищення підмета [16, с. 62].

З вищевикладеного виходить, що акциденції не належать до постійного, незмінного складу властивостей сутності і тому можуть у ньому бути відсутні або змінені, не перешкоджаючи тому, щоб сутність сама по собі не переставала бути тим, чим вона є.

Отже, акциденція – це випадкова, другорядна, несуттєва властивість речі, предмета, об'єкта. Акцидентальними є ті властивості, які предмет може втратити без шкоди для свого існування, оскільки він їх не потребує. І навпаки, акциденція за своєю природою не є частиною предмета, тому без нього існувати не може.

Важливо відзначити, що акциденція фіксує співіснування випадковості та потреби, можливості та причинної зумовленості. Аристотель у «Метафізиці» вказує, що субстанція і акциденція,

субстанціальне і акцидентальне начало поєднані в ідеї буття. Тому якщо певна річ у зв'язку з якою-небудь випадковою властивістю, сутність буття такої речі й вона сама – не одне і те ж [14, с. 176].

Про те ж говорить і Боєцій у главі «Про привхідну ознаку» означеної вище праці: усе, що позначається про що-небудь, або утворює субстанцію, або притаманне йому акцидентально (*per accidens*) [16, с. 81].

Класичним прикладом поєднання субстанції та акциденції є приклад із «Метафізики» Аристотеля: «якщо хто, копаючи яму для рослини, знайшов скарб» [14, с. 153]. Хід міркувань тут такий: риття не є акциденцією, і оскільки скарб був там завжди, то й факт знаходження скарбу за умови риття в цьому місці зумовлений, детермінований. У той же час знаходження скарбу – акциденція, оскільки початковим було риття ями, а не пошук скарбу.

Тут виникає цілком закономірне питання: раз акциденція затемнює сприйняття сутності предметів і явищ, то чи можна її позбутися? Філософський світогляд швидше схиляється до відповіді, що не можна. Більше того, згідно з філософським вченням ще з часів Античності існування випадковості як аспекту буття є необхідним.

Згідно з Аристотелем, позаяк не все існує і відбувається за потребою і завжди, то мусить існувати випадкове буття. Основна ознака випадкового буття – відсутність сталості: випадковим буттям називається те, що існує не завжди й не в більшості випадків [14, с. 160].

З вищевикладеного випливає, що будь-яке явище в тому чи іншому співвідношенні містить у собі випадкову й незмінну компоненту. По-іншому кажучи, трансцендентальні та акцидентальні виміри буття існують в тісному і нерозривному зв'язку один з одним. Це справедливо, зокрема, й щодо держави.

Тому абсолютно безглуздо розглядати або тільки трансцендентальний, або тільки акцидентальний дискурс держави.

При цьому емпіричний аналіз не в змозі розкрити цілісний взаємозв'язок цих двох начал у державі, це можливо тільки на трансцендентальному рівні.

У цьому ключі особливого значення набуває категорія свободи. За Кантом, поняття свободи є трансцендентальним, оскільки означає здатність самочинно починати стан [3, с. 411]. Справді, учений стверджує, що свобода в практичному сенсі є незалежність волі від примусу імпульсами чуттєвості [3, с. 412]. Таким чином, свобода порушує жорсткий причинно-наслідковий зв'язок, притаманний природі й, отже, є джерелом акциденції.

У зв'язку з цим Кант зазначає таке: суцільний зв'язок усіх явищ у контексті природи неминуче спростовує всяку свободу [3, с. 414-415]. Виходячи з цього, він обґрунтовує потребу з'єднання один з одним природи і свободи. Згідно з Аристотелем, «природою в першому і основному сенсі є сутність – а саме сутність речей, що мають початок руху в самих собі, як таких» [14, с. 112]. Так само Кант вважає категорії свободи і природи рівноцінними, що стоять на одному рівні значущості.

Ще в давнину Гераклітом було показано, що буття досить мінливе [17]. Щоб встигати за всіма цими змінами, як людина, так і держава мають до них пристосовуватися. Це актуалізує проблематику гнучкості й адаптивності до будь-яких змін незалежно від їх походження.

Будь-яка конкретна держава становить собою, як відомо, об'єкт, який взаємодіє із середовищем. При цьому середовище держави дуальне – зовнішнє і внутрішнє. Особливістю середовища держави є те, що воно, на відміну від середовища існування біологічних об'єктів, має характер не фізичних, а свідомих взаємодій. Впливи зовнішнього середовища різноманітні й мінливі, тому одне з головних завдань держави – збереження її форми в умовах мінливих впливів зовнішнього середовища, тобто адаптивність [18, с. 128].

Саме виникнення держави пов'язане з адаптацією, адже очевидно, що першим результатом об'єднання індивідів у групу має бути збереження самого цього об'єднання, тобто його стійкість, самовідтворюваність. Необхідну стійкість у процесі еволюції зберегли не так багато організаційних форм такого об'єднання – сім'я, рід, суспільство, держава, оскільки вони забезпечують необхідну адаптацію складових її індивідів.

Діяльна природа держави зумовлена, зокрема, потребою адаптації. Адаптивна дія держави виникає тільки в тому разі, якщо на короткий час відбулося порушення рівноваги між середовищем і державою. Тоді дія спрямована на те, щоб знову встановити рівновагу.

Слід зазначити, що адаптивність у викладеному контексті можна реалізувати лише за умови свободи вибору заходів реагування на зміни, що відбулися, які саме і спрямовані на відновлення порушеної рівноваги між середовищем і державою. Оскільки зовнішні зміни переважно непередбачені, випадкові, їх характер дозволяє віднести їх до акцидентальних впливів. З цього випливає, що адаптивні заходи реагування на ці зміни також переважно є акцидентальними.

Незважаючи на те, що пристосування до змін, назване адаптивністю, є важливою і невід'ємною функцією держави, воно тим не менше не є найважливішим з погляду існування держави. Набагато більш важливими є довгострокові структурні зміни внутрішніх зв'язків у державі, що називаються тектонічними [18, с. 133]. У перекладі з грецької мови «тектоніка» – це будова, істотною відмінністю якої є те, що одного разу сформована структура не є незмінною.

Отже, змістовні відносини між базовими елементами держави також схильні до періодичних змін, що призводить до виникнення нових комбінацій відносин між цими елементами. Мінливість відносин між елементами держави виходить з теорії В. Парето [19, с. 12], згідно з якою в

основі всіх соціальних змін лежить інстинкт комбінацій, щодо якого похідними є структура суспільства і види діяльності.

Таким чином, на відміну від незмінної, застиглої структури, тектоніка є рухомою, що й зумовлює її назву. Основною відмінністю тектоніки від адаптивності є те, що вона не має пристосувального характеру. Більше того, швидше навпаки – довгострокові структурні зміни внутрішніх зв'язків у державі, що називаються тектонічними, самі по собі задають вектори розвитку внутрішнього середовища держави. При цьому, незважаючи на те, що тектоніка є рухомою, довгострокова спрямованість відповідних змін у державі дозволяє говорити про трансцендентальний характер тектоніки.

Спираючись на вищевикладене, слід категорію адаптивності співвіднести з акцидентальними початками держави, а категорію тектоніки – з трансцендентальними початками держави. При цьому цільовою спрямованістю категорії тектоніки є послідовне наближення структури внутрішніх зв'язків елементів у державі до стану, що дозволяє піднятися до втілення трансцендентальних початків держави. Таке послідовне наближення можна назвати налаштуванням зв'язків у державі. При цьому відповідно до фундаментального принципу цілісності, який постулюється ще в древній філософії, самі елементи держави як цілого не можуть надавати впливу на її стан. Відповідне налаштування зв'язків у державі може здійснюватися, на наше переконання, лише відповідно до двох наведених раніше взаємопов'язаних концепцій, а саме трансцендентальної рефлексії І. Канта та передвстановленої гармонії Г.-В. Лейбніца.

При цьому потрібно висвітлити визначення трансцендентальної рефлексії, надане Кантом, у контексті тектоніки держави. Так, у визначенні вченого передбачається об'єктивне порівняння уявлень одне з одним. У нашому ж разі слід порівнювати відрефлексований поточний стан держави з його еталоном, наданим апріорі – тобто трансцендентально.

При цьому трансцендентальна топіка, розкрита Кантом через чотири пари протилежностей, є тим підґрунтям, завдяки якому таке порівняння стає об'єктивним.

Таким чином, трансцендентальний характер категорії свободи, як здатності самочинно починати стан, за Кантом, має своїм прямим наслідком можливість тектонічних творчих зрушень у державі та її адаптивної пристосованості, і в підсумку – її стійкості до будь-яких змін. Інакше кажучи, свобода є необхідною умовою для здійснення як тектоніки, так і адаптивності в державі.

Однак із вищевикладеного зовсім не випливає потреба максимізувати ступінь свободи в державі для нарощування можливостей тектонічних здвигів і адаптивної здатності держави. Більше того, ще стародавні філософи всіляко застерігали від цього. Основна причина нагальної потреби обмеження ступеня свободи в державі полягає в тому, що це може призвести до втрати опори держави на її трансцендентальні начала і до домінування в ній акцидентальних начал.

Вище було обґрунтовано, що категорія тектоніки держави, з одного боку, має трансцендентальний характер, а з іншого – набагато важливіша за категорію адаптивності, раніше віднесеної до акцидентальних начал держави. При цьому слід відзначити, що тектонічні зрушення в державі можуть мати як позитивний, так і негативний характер. До того ж однозначно негативного характеру тектонічні зміни в державі набувають у тому разі, якщо вони будуть слідувати за адаптивними пристосуваннями (які можуть бути наслідком зовнішнього управління), а не ініціювати і регулювати їх самостійно. Таким чином, і в цьому полягає парадокс, – переважання адаптивності в державі на збиток її тектоніці, здатне призвести до втрати державою стійкості до зовнішніх змін. Назвемо це явище «парадоксом адаптивності в державі».

Справді, нескінченні адаптивні дії (що породжують відомий негативний феномен «ручного управління»), спрямовані на відновлення порушеної рівноваги в державі від будь-якої незначної зовнішньої зміни, не дають провести таке налаштування зв'язків у державі, здійснити такі тектонічні зміни, які б дозволили взагалі обійтися без будь-яких адаптивних дій за зовнішніх впливів, меншої певного критичного рівня. Очевидно, що останнє характеризує більш високу стійкість держави до зовнішніх змін ніж доведена до абсолюту адаптивна здатність пристосування до них.

За Платоном, головна проблема держави – проблема справедливості [20, с. 162]. У той же час Аристотель показав, що будь-яка річ (явище) містить у собі субстанціальне й акцидентальне начало. При цьому поняття субстанціального, за філософом, значною мірою відповідає поняттю трансцендентального за Кантом. Отже, у понятті справедливості як явища також можна виокремити трансцендентальне й акцидентальне начало.

Так, справедливість у трансцендентальному розумінні означає спрямованість усіх дій у державі на досягнення блага. Однак переважання актуальних інтересів як у суспільстві, так і в державі сильно спотворює трансцендентальне розуміння справедливості, часто змінюючи його до невпізнання. Так, на це вказує Платон, згадуючи про божевілля більшості [20, с. 236]. Саме тлумачення поняття справедливості в контексті актуальних інтересів і «божевілля більшості», за Платоном, і є акцидентальним.

Спираючись на вищевикладене, можна стверджувати, що відсутність обмеження ступеня свободи в державі неминуче призведе до домінування акцидентального характеру справедливості на збиток її базовому трансцендентальному началу. Справді, перевага актуальних і тому мінливих інтересів однозначно потребує підвищення адаптивної здібності в державі, її доведення до абсолюту, на шкоду тектонічному

налагодженню зв'язків у державі, яке, як уже було обґрунтовано, набагато важливіше адаптації, пристосування до змін.

Звідси випливає, що базовою функцією тектоніки держави є переналаштування зв'язків між її елементами таким чином, щоб максимально наблизитися до трансцендентального тлумачення поняття справедливості. При цьому акцидентальну складову поняття справедливості має бути зведено до можливого мінімуму.

Виявлення ступеня наближення тлумачення до сутності явища згідно з основами гносеології здійснюється за допомогою рефлексії. Це справедливо і щодо поняття справедливості з поправкою на те, що рефлексія має бути трансцендентальною. Таким чином, виявлення ступеня наближення до трансцендентального тлумачення поняття справедливості здійснюється з допомогою трансцендентальної рефлексії. При цьому, як зазначалося раніше, трансцендентальна рефлексія має спиратися на концепцію передвстановленої гармонії Г.-В. Лейбніца.

На закінчення слід зазначити, що залишився відкритим базовий запит визначення допустимого рівня свободи в державі. Він є базовим, оскільки саме він регулює співвідношення трансцендентальних і акцидентальних начал держави. Досі однозначної відповіді на цей запит немає, оскільки він визначається конфігурацією зовнішніх і внутрішніх умов, збігом конкретних обставин, а також ступенем наближення до трансцендентального тлумачення поняття справедливості. Можливо, що саме в концепції передвстановленої гармонії Г.-В. Лейбніца міститься очікуваний ключ до вирішення фундаментальної проблеми визначення допустимого рівня свободи в державі. Проте це є предметом дальших досліджень.

Висновки з даного дослідження. У державі завжди в тісному взаємозв'язку один з одним присутні два начала – трансцендентальне й акцидентальне. Трансцендентальні начала держави мають апріорний,

незмінний у часі характер і притаманні їй як сутності вищого порядку завжди. На противагу їм акцидентальні начала держави є мінливими, випадковими, які не мають самостійного існування поза контекстом держави. З цього випливає, що для існування й розвитку держави пріоритет мають трансцендентальні начала, а акцидентальні є вторинними. Проте в державі без акцидентальних начал обійтися неможливо. Більше того, згідно з філософськими уявленнями будь-яке явище, зокрема й держава, так чи інакше містить у собі обидва зазначених компоненти.

При цьому такі формотворчі чинники держави, як справедливість, благо, також можуть бути розглянуті як із трансцендентального, так і з акцидентального погляду. Так, приватні уявлення про справедливість, благо на рівні окремих індивідів є акцидентальними, оскільки визначаються їхніми звичками, вихованням, особистими інтересами, які саме і є випадковими, мінливими і втілення яких поза контекстом держави видається сумнівним.

Якщо акцидентальні начала держави без серйозних ускладнень пізнаються на основі емпіричного аналізу досвіду її існування, то досягнення трансцендентальних начал держави є фундаментальною проблемою, рішення якої може бути віднайдено лише на рівні критичного осмислення нагромадженої філософської спадщини.

Основою пізнання трансцендентальних начал держави є критичне осмислення і синтез на якісно іншому рівні узагальнення окремих проявів нагромадженої суми знань, що включає в себе два ступені – інтелектуальне споглядання і трансцендентальну рефлексію згідно з термінологією Канта.

Проте Кант не розкриває особливостей інтелектуального споглядання і трансцендентальної рефлексії як процесів, не показує, яким чином відбувається якісний перехід на більш високий рівень синтезу. Для розкриття цих особливостей доцільно спиратися на концепцію передвстановленої гармонії Г.-В. Лейбніца, згідно з якою апріорно наявні,

але заховані в свідомості вищі сутності, «прожилки в мармурі» людської пам'яті, включаються, виявляються за допомогою дії малих, непомітних сприйнятів. Так, згідно з Лейбніцом, і здійснюється якісний перехід на більш високий рівень синтезу.

З погляду функцій держави, до її умовно трансцендентальних начал слід віднести тектоніку, а до умовно акцидентальних – адаптивність. Умовність такого віднесення полягає в такому: незважаючи на те, що тектоніка означає структурне зрушення в державі і є за визначенням рухомою, вона задає довгострокові тенденції, які є опорою розвитку держави. Саме тектоніка забезпечує стійкість держави до зовнішніх впливів, зводячи заходи держави щодо реагування на них до можливого мінімуму. На противагу тектоніці адаптивність за своєю сутністю означає пристосування до зовнішніх змін, слідування їм. Таким чином, за опори лише на адаптивну функцію держави, за ігнорування тектоніки в державі відбувається нескінченна послідовність пристосувальних дій, реакцій, яку можна асоціювати з негативним терміном «ручне управління». У той же час адаптивна функція в державі потрібна, оскільки дозволяє виправити недоліки передбачення, які неминуче й об'єктивно існують під час здійснення тектонічних змін у державі.

Виявлено, що категорія свободи набуває особливого значення в контексті регулювання співвідношення функцій тектоніки та адаптивності в державі. При цьому, за Кантом, категорія свободи має як трансцендентальне тлумачення, як здатність починати стан, так і практичне – як свобода вибору варіантів можливих дій поза контекстом чуттєвих сприйнять. Звідси випливає висновок, що саме свобода і є джерелом можливості здійснення обох базових функцій у державі – тектоніки й адаптивності.

Крім цього, обґрунтовано, що через регулювання й обмеження на певному рівні свободи в державі підтримується відповідний взаємозв'язок

між акцидентальним і трансцендентальним тлумаченнями такого формотворчого чинника держави, як справедливність. Справді, втрата зв'язку з трансцендентальним характером категорії справедливості загрожує втратою керованості в державі, переходу від порядку до хаосу через неминуче в такому разі переважання адаптивної функції держави й виродження тектонічної. При цьому для осягнення категорії справедливості в її трансцендентальному тлумаченні слід дотримуватися зазначеного шляху пізнання трансцендентальних сутностей з опорою на інтелектуальне споглядання, трансцендентальну рефлексію Канта й концепцію передвстановленої гармонії Лейбніца.

Перспективи подальших розвідок. Спираючись на вищевикладене, можна стверджувати, що регулювання й обмеження рівня свободи в державі сприяє встановленню певного співвідношення трансцендентальних і акцидентальних начал у державі. При цьому питання визначення міри обмеження рівня свободи в державі залишається відкритим і є предметом для дальших досліджень у такому контексті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аристотель. Политика. / Аристотель. Сочинения : в 4-т. Т. 4 / Пер.с древнегреч.; общ. ред. А. И. Доватура. – М. : Мысль, 1983. – 830 с.
2. Лейбниц Г.-В. Новые опыты о человеческом разумении автора системы предустановленной гармонии. Предисловие. / Сочинения в 4-х т. Т. 2 / ред., авт. вступ. статьи и примеч. И.С. Нарский. – М.: Мысль, 1983. – 686 с.
3. Кант И. Критика непосредного разума / пер. с нем. Н. Лосского сверен и отредактирован Ц. Г. Арзаканяном и М. И. Иткиным ; прим. Ц. Г. Арзаканяна. – М. : Эксмо, 2009. – 736 с.
4. Кант И. Критика непосредного разума / И. Кант. – Симферополь: Изд-во Реноме, 2003. – 464 с.
5. Гегель. Энциклопедия философских наук. Т. 1. Наука логики. – М.: Мысль, 1974. – 452 с.
6. Локк Дж. Опыт о человеческом разумении. Книга вторая / Локк Дж. Сочинения: В 3 – х т.: Т. 1. / Ред.: И. С. Нарский, А. Л. Субботин; Ред I, авт. вступит статья и примеч. И. С. Нарский; Пер. с англ. А. Н. Савина. – М.: Мысль, 1985. – 621 с.
7. Локк Дж. Опыт о человеческом разумении. Книга четвертая / Локк Дж. Сочинения в трех томах: Т. 2 / Пер. с англ.; Редкол.: М. Б. Митин (пред.) и др. – М. : Мысль, 1985. – 560 с.
8. Суарес Ф. Метафизические рассуждения / Пер. с латинского Г. В. Вдовиной. – М.: Институт философии, теологии и истории св. Фомы, 2007. – 776 с.

9. Локк Дж. Опыты о законе природы / Локк Дж. Сочинения: В 3 т. / Пер. с англ. и лат. Т. 3 / Ред. и сост., авт. примеч. А. Л. Субботин. – М.: Мысль, 1988. – 668 с.
10. Лейбниц Г.-В. Пятое письмо Лейбница, или ответ на четвертое возражение Кларка / Сочинения в четырех томах: Т. I / Ред. и сост., авт. вступит. статьи и примеч. В.В.Соколов; перевод Я. М. Боровского и др. – М.: Мысль, 1982. – 636 с.
11. Современный философский словарь / под общей ред. д. ф. н. проф. В.Е. Кемерова. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Академический проект, 2004. – 864 с.
12. Философский энциклопедический словарь. – М. ИНФРА-М, 2005. – 576 с.
13. Аристотель. Физика. / Аристотель. Сочинения. В 4-х т. Т. 3: Перевод / Вступ. статья и примеч. И. Д. Рожанский. – М.: Мысль, 1981. – 613 с.
14. Аристотель. Метафизика / пер. с греческого А. В. Кубицкого. – М.: Эксмо, 2008. – 608 с.
15. Аристотель. О небе / Аристотель. Сочинения. В 4-х т. Т. 3 Перевод / Вступ. статья и примеч. И. Д. Рожанский. – М.: Мысль, 1981. – 613 с.
16. Бозций. «Утешение философией» и другие трактаты. – М.: Наука, 1996. – 336 с.
17. Фрагменты Гераклита // Материалисты Древней Греции. Собрание текстов Гераклита, Демокрита и Эпикура / Общая редакция и вступительная статья М.А.Дынника. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. – 240 с.
18. Бутирська Т. О. Державне будівництво: стан, суперечності, перспективи розвитку в Україні: монографія / Т. О. Бутирська. – К.: Вид-во НАДУ, 2007. – 484 с.
19. Парето В. Трансформация демократии / пер. с итал. М. Юсима. – М.: Издательский дом «Территория будущего», 2011. – 208 с.
20. Платон. Государство / Платон. Диалоги: Пер. с древнегр. – М.: ООО «Издательство АСТ»; Харьков: «Фолио», 2003. – 384 с.

Statement of the problem. The paper substantiates that the state contains two principles: transcendental and accidental. At the same time, the priority of the first does not necessarily mean the need to get rid of the second. Moreover, these principles exist in close connection with each other and are present not only in the state, but also in its basic formative factors, such as justice and good. It is proved that cognition of the transcendental principles of the state is a fundamental problem, the solution of which should be based on a philosophical heritage, in particular, on the teaching of I. Kant on intellectual contemplation and transcendental reflection, as well as on the concept of established harmony of G. Leibniz. It is substantiated that the function of adaptability in the state should be attributed rather to the accidental principles, and the tectonics to the transcendental ones respectively. It is shown that the presence of a certain level of freedom in the state is a prerequisite for the implementation of both of these functions: tectonic and adaptive one. As a result, it was concluded that the

regulation of the level of freedom in the state establishes a certain correlation between its transcendental and accidental principles. However, the issue of determining the necessary level of freedom in the state remains unsolved and is the subject of further research.

Urgency. It has been revealed that the category of freedom acquires special significance in the context of regulating the correlation of tectonic and adaptive functions in the state. At the same time, according to Kant, the category of freedom has both a transcendental interpretation, such as the ability to start a state, and practical, such as the freedom to choose options for possible actions, outside the context of sensory perceptions. Thus, freedom itself is the source of the possibility of exercising both basic functions in the state: tectonics and adaptability.

The purpose of the article is grounded the existence of transcendental and accidental bases of a state.

Our task was to study – the issue on determining the necessary level of freedom in a state remains unsolved and it is the topic for further investigation.

Summary. From the point of view of the functions of the state, tectonics can be attributed to its conditionally transcendental principles, and adaptability to the conditionally accidental ones. Conditionality of such attribution is as follows. Despite the fact that tectonics means structural shifts in the state and is by definition mobile, it sets long-term trends that are the backbone of the state's development. Tectonics ensures the state's stability against external influences, minimizing state measures to respond to them. In contrast to tectonics, adaptability, by its nature, means adapting to external changes, following them. Thus, relying only on the adaptive function of the state, with the ignorance of tectonics, there is an infinite sequence of adaptive actions and reactions that can be associated with the negative term "manual control". At the same time, adaptive function in the state is necessary, because it allows to correct the

drawbacks of foresight, which inevitably and objectively occur in the implementation of tectonic changes in the state.

Conclusions and outcomes. It is substantiated that due to regulation and restrictions on a certain level of freedom in the state, the necessary interconnection between the accidental and transcendental interpretation of such a formative factor of the state as justice is maintained. Indeed, the loss of connection with the transcendental nature of the category of justice can lead to the loss of controllability in the state, the transition from order to chaos due to inevitable predominance of the adaptive function of the state and the degeneration of the tectonic function. In order to understand the category of justice in its transcendental interpretation, it is necessary to adhere to this path of cognition of transcendental entities based on intellectual contemplation, the transcendental reflection of Kant and the concept of pre-established harmony of Leibniz.